

CARTOGRAFIA I TOPONÍMIA: ESTANDARDITZACIÓ, OFICIALITZACIÓ I IMPLEMENTACIÓ A LES CARTOGRAFIES OFICIALS

Eulàlia Fons Carbonell

1. INTRODUCCIÓ

La toponímia i la cartografia estan completament relacionades. Encara que els noms geogràfics poden existir, i existeixen realment, fora dels suports de la cartografia, no es pot concebre un mapa sense noms. Per això, el mapa constitueix el vehicle per excel·lència per a la difusió dels topònims, i els noms geogràfics es converteixen, una vegada escrits, en un element vital dels mapes.

Per tant, la producció de documents cartogràfics de qualitat ha d'incloure una toponímia impecable, és a dir, una nomenclatura geogràfica el contingut i forma de la qual respectin els noms ordenats o recomanats per les autoritats competents.

Es considera que els noms geogràfics són una part important per al desenvolupament de la cartografia mundial. Per a poder localitzar qualsevol tipus d'accident geogràfic i poder dur a terme operacions logístiques, operacions de recerca i rescat, solució de conflictes territorials o publicacions científiques i de divulgació, s'han intentat homologar els noms geogràfics des del segle XIX. Per això, s'han desenvolupat metodologies d'estandardització i harmonització de la toponímia que estableixen les regles d'implementació dels noms geogràfics a diferents nivells, partint d'un nivell mundial fins a arribar a nivells regionals. A partir d'aquestes regles, els diferents organismes que treballen en toponímia poden desenvolupar els seus nomenclàtors.

1 LES BASES DE DADES TOPONÍMIQUES I LA SEVA REPRESENTACIÓ EN LA CARTOGRAFIA

Hi ha diferents reculls, catàlegs i bases de dades de toponímia que contenen un conjunt de topònims i informació relativa a aquests. Aquest reculls són de caràcter divers, utilitzen diferents metodologies de recollida, emmagatzemament, gestió i actualització dels topònims i contenen diferent informació sobre cada un. Aquesta heterogeneïtat en els conjunts toponímics dificulta la correcta representació de la toponímia sobre la cartografia.

Per una banda, alguns reculls toponímics no contenen informació sobre la localització geogràfica dels topònims i, per tant, no es poden representar sobre els mapes. També, en alguns casos, les bases de dades toponímiques i la informació proporcionada sobre els noms geogràfics són heterogènies i es fan servir diverses formes d'emmagatzemament i manteniment de dades, cosa que dificulta la seva utilització. En altres casos, aquests topònims inclosos en els reculls es-

tan classificats segons tipus d'entitats geogràfiques (classificacions de topònims) molt diferents, i això fa molt difícil comparar i compatibilitzar diferents reculls.

Per altra banda, hi ha múltiples errors en la toponímia representada en els mapes públics i privats, tant en els elaborats en la nostra comunitat com en els creats fora de les nostres fronteres, i aquests mapes es troben a l'abast de tothom per l'ús massiu d'Internet. Els errors que hi podem trobar són de diversos tipus, com topònims incomplets, sense actualitzar, amb faltes d'ortografia, parcialment o completament traduïts a altres llengües o amb errors posicionals.

A més, a aquesta problemàtica, hi hem d'afegir les grans dificultats per a l'obtenció, el manteniment i l'ús de noms normalitzats i la seva posterior representació en un mapa, ja que hi ha diferents responsables per als noms de les diferents categories d'entitats cartogràfiques (entitats administratives, espais naturals, elements hidrogràfics, orografia...), sense coordinació en molts de casos.

Un bon exemple d'aquesta problemàtica el podem trobar a Internet, que és una de les principals plataformes de difusió massiva de la informació en l'actualitat, que té un abast internacional, ràpida distribució, accés senzill, disponibilitat immediata i fàcil actualització. Avui en dia hi ha molts de visualitzadors de cartografia, i molts d'usuaris s'han acostumat a visitar diferents regions del món d'una manera ràpida i simple. La majoria d'aquests visualitzadors abasten grans porcions de territori, i alguns intenten representar tot el món. Però la qualitat de la informació geogràfica que presenten és molt desigual, i això afecta també la toponímia. Molts de visualitzadors presenten una informació que de vegades és incompleta, no actualitzada, amb faltes d'ortografia, en una altra llengua que no és l'originària del topònim o amb errors posicionals i, a més, en alguns casos, les dades tenen un origen dubtós i no s'informa del procés de creació i actualització ni de l'organisme responsable de les dades. A part d'això, hi ha visualitzadors que funcionen a través d'actualitzacions fetes pels mateixos usuaris, de manera que qualsevol persona pot introduir la informació que desitgi sense passar cap filtre, situació que pot ocasionar que es multipliquin els errors.

2 NECESSITAT D'ESTANDARDITZACIÓ DELS NOMS GEOGRÀFICS

L'ús de noms geogràfics és imprescindible per identificar inequívocament un lloc. Per això, és molt important la seva correcta utilització en administracions públiques, mitjans de comunicació, cartografia, sistemes d'informació geogràfica, senyalització viària i publicacions tant oficials com privades.

Hi ha diferents processos d'estandardització que suposen l'adaptació a diferents normes o estàndards:

- La normalització dels noms geogràfics és l'aprovació per part d'una autoritat competent, segons la normativa vigent, de les seves denominacions i la seva forma exacta d'escriure'ls.
- L'harmonització és aconseguir l'homogeneïtat en els processos d'obtenció, emmagatzemament i manteniment dels topònims, en el format de les dades, en la informació proporcionada de cada topònim i en les classificacions de tipus d'entitats geogràfiques. Significa utilitzar uns estàndards reconeguts amb l'objectiu de permetre la interoperativitat entre bases de dades de noms geogràfics.

- L'oficialització és establir una denominació com a privilegiada per part de l'autoritat competent.

3 ORGANISMES PER A L'ESTANDARDITZACIÓ DELS NOMS GEOGRÀFICS

L'estandardització dels noms geogràfics la duen a terme diversos organismes que treballen a diferents escales. Cada organisme que treballa a una escala més concreta recull les recomanacions dels organismes que treballen a escales més generals.

3.1 ESTANDARDITZACIÓ A ESCALA MUNDIAL

Bàsicament, hi ha dos organismes que treballen per a l'estandardització de la toponímia a escala mundial:

- El Grup d'Experts de les Nacions Unides en Noms Geogràfics (GENUNG) és un òrgan col·legiat i consultiu que pretén aconseguir la uniformitat dels noms geogràfics tenint en compte els problemes tècnics generals i regionals dels països participants. La Conferència de les Nacions Unides sobre la Normalització dels Noms Geogràfics se celebra cada cinc anys des de 1960, i recomana que hi hagi en cada país un òrgan nacional de noms geogràfics que coordini els diferents organismes competents en aquesta matèria per aconseguir una vertadera normalització estatal prèvia a la internacional.
- L'Organització Internacional per a l'Estandardització (ISO) és una federació d'abast mundial integrada per cossos d'estandardització nacionals de 130 països, un per cada país. És una organització no governamental establerta el 1947 que té la missió de promoure el desenvolupament de l'estandardització en el món, amb la intenció de facilitar l'intercanvi de serveis i béns i promoure la cooperació en l'esfera intel·lectual, científica, tecnològica i econòmica. Tots els treballs realitzats per l'ISO esdevenen acords internacionals que són publicats com a estàndards internacionals. Hi ha normes ISO referides a molts d'àmbits, i un és l'estandardització dels noms geogràfics.

3.2 ESTANDARDITZACIÓ A ESCALA EUROPEA

En el marc europeu hi ha dos organismes que treballen per a l'estandardització de la toponímia:

- El Projecte EuroGeoNames (EGN) té l'objectiu de recollir i posar a la Xarxa els noms geogràfics més importants d'Europa (d'Estats membres de la Unió Europea i països futurs membres). Va néixer en el si del GENUNG l'any 2002 i més tard es va convertir en una part fonamental del projecte INSPIRE. Es pretén posar en funcionament un servei plurilingüe de dades de noms geogràfics —especialment els normalitzats per les autoritats competents— distribuïts a nivell nacional i mantenguts pels organismes de cartografia i cadastre dels Estats europeus. El Projecte INSPIRE (Infraestructura per a la Informació Espacial a Europa) és una iniciativa de la Comissió Europea de

l'any 2007. Ha estat desenvolupat en col·laboració amb els Estats membres i amb països en estat d'adhesió, amb el propòsit de posar a l'abast de tothom informació geogràfica rellevant, concertada i de qualitat per tal de poder formular, implementar, monitoritzar i avaluar les polítiques d'impacte o de dimensió territorial de la Unió Europea. INSPIRE està estructurat en diferents temes (com unitats administratives, coordenades de referència, xarxes de transport, hidrografia...) i els noms geogràfics en constitueixen un tema fonamental.

3.3 ESTANDARDITZACIÓ A ESCALA ESPANYOLA

Les competències sobre noms geogràfics a Espanya estan repartides entre les diferents administracions: en l'àmbit estatal corresponen a l'Institut Geogràfic Nacional i altres organismes estatals, en l'àmbit autonòmic corresponen a les comunitats autònomes i en l'àmbit local corresponen a l'Administració local. D'altra banda, cal destacar les funcions de la Comissió Especialitzada de Noms Geogràfics i el Registre d'Entitats Locals, que també formen part de l'Administració general de l'Estat.

Els organismes que treballen en l'àmbit estatal tenen les competències següents:

- L'Institut Geogràfic Nacional (IGN), del Ministeri de Foment, té les competències sobre noms geogràfics regulades pel Sistema Cartogràfic Nacional. Aquestes competències són la normalització i difusió de la toponímia oficial en coordinació amb els agents competents, la determinació de la toponímia que afecti més d'una comunitat autònoma i la creació de la cartografia i dels nomenclàtors geogràfics nacionals.
- Altres organismes de l'Estat tenen capacitat per establir la denominació oficial de les entitats geogràfiques d'interès general la titularitat de les quals correspon, com per exemple AENA (Aeroports Espanyols i Navegació Aèria), Ports de l'Estat, Parcs Nacionals, Adif (Administrador d'Infraestructures Ferroviàries), etc.

Amb l'objectiu de millorar les tasques d'estandardització de la toponímia a l'Estat espanyol, el 2007 es va crear la Comissió Especialitzada de Noms Geogràfics (CENG) del Consell Superior Geogràfic (òrgan de direcció del Sistema Cartogràfic Nacional, depenent del Ministeri de Foment), que exerceix la funció consultiva i de planificació de la informació geogràfica i la cartografia oficial. Va ser creada seguint les recomanacions de la Conferència de les Nacions Unides per coordinar les administracions competents en noms geogràfics a l'Estat i per aprovar el Nomenclàtor Geogràfic Nacional.

La CENG està formada per representants d'autoritats en noms geogràfics de l'Administració general de l'Estat, les comunitats autònomes, les universitats, les acadèmies de les llengües i altres institucions relacionades amb la toponímia. Funciona a través de grups de treball formats per persones de les diferents comunitats autònomes. Per ara, no hi ha representació de les Illes Balears, però s'està estudiant la possible incorporació.

El objectius de la CENG són impulsar la normalització de la toponímia a l'Estat espanyol en coordinació amb els organismes competents, promoure el coneixement dels noms geogràfics, el seu ús normalitzat i el seu valor com a patrimoni cultural i elevar les propostes a la Comissió Permanent del Consell Superior Geogràfic.

I finalment, per recollir els noms oficials aprovats per les respectives comunitats autòno-

mes de totes les entitats locals bàsiques d'Espanya i les seves capitals, hi ha el Registre d'Entitats Locals del Ministeri d'Administracions Públiques, creat el 1986. Les comunitats autònomes tenen l'obligació d'inscriure les entitats locals en aquest registre per oficialitzar-les.

3.4 ESTANDARDITZACIÓ A ESCALA DE LES ILLES BALEARS I A ESCALA LOCAL

Les competències de les comunitats autònomes estan harmonitzades amb les pròpies de les diputacions forals, els *cabildos* i consells insulars i els ajuntaments dels municipis. Com ja s'ha dit, totes les comunitats autònomes tenen competències legalment establertes per determinar el nom oficial de les entitats locals bàsiques i, a més, tenen capacitat per establir i modificar els noms dels elements geogràfics de titularitat i gestió pròpia. L'Administració local (ajuntaments dels municipis) és l'autoritat bàsica per establir la seva pròpia denominació, la d'entitats de població del seu àmbit territorial i la de les seves vies urbanes.

Per tant, és evident la necessitat de comptar amb un organisme a les Illes Balears que aglutini els diferents actors que tenen competències en matèria de toponímia i cartografia. I per aquest raó està pendent d'aprovació la Comissió de Toponímia de les Illes Balears, adscrita a la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern com a òrgan de proposta en matèria de fixació oficial dels topònims de les Illes Balears i sobre la seva integració en la cartografia oficial.

La composició de la Comissió de Toponímia és la següent:

- President: Director/a general de Política Lingüística.
- Vicepresidents: Director/a del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General, director/a del Departament de Ciències de la Terra i director/a general competent en matèria de cartografia.
- Secretari: Cap del Servei de Política de Normalització Lingüística.
- Vocals: delegats dels organismes següents: consells insulars, Federació d'Entitats Locals (FELIB), Comissió Tècnica d'Assessorament Lingüístic de la UIB (CTAL), Servei Lingüístic de la UIB, Laboratori de Sistemes d'Informació Geogràfica de la UIB (LSIG), Serveis d'Informació Territorial de les Illes Balears (SITIBSA), Institut Balear d'Estadística (IBESTAT) i experts en toponímia o producció cartogràfica.

4 NOMENCLÀTORS GEOREFERENCIATS DE LES ILLES BALEARS

Una de les tasques de la Comissió de Toponímia és l'elaboració dels nomenclàtors georeferenciats de les Illes Balears a diferents escales, seguint les especificacions establertes pels organismes d'estandardització dels noms geogràfics.

Se seguirà el model de dades INSPIRE per a noms geogràfics, que integra i recull la filosofia de tots els altres organismes. Aquest model consta d'unes especificacions harmonitzades i una guia d'implementació basades en les normes ISO que regeixen en aquesta matèria. El model està estructurat en diferents apartats que descriuen com s'ha d'implementar els noms geogràfics, i estableixen el contingut i estructura de les dades, el mètode de captura i representació, el sistema cartogràfic de referència, la qualitat de les dades, les metadades i les condicions de distribució.

5 NOMENCLÀTORS DE L'IGN-CONSELL SUPERIOR GEOGRÀFIC

L'IGN elabora i manté diferents nomenclàtors a diverses escales, que després implementa en la cartografia oficial de l'Estat espanyol. Aquests nomenclàtors estan elaborats amb la col·laboració de les diferents comunitats autònomes i han de contenir la toponímia normalitzada, estandarditzada i oficialitzada de tot l'Estat. Principalment es treballa en dos nomenclàtors:

- El Nomenclàtor Geogràfic Nacional (NGN) està gestionat pel Registre Central de Cartografia i és un registre dinàmic d'informació que recull les denominacions oficials referenciades geogràficament. Està constituït per dos nomenclàtors:
 - Nomenclàtor Geogràfic Bàsic d'Espanya (NGBE): inclou les denominacions oficials georeferenciades sobre cartografia topogràfica a escala 1:25 000 i escales menors.
 - Nomenclàtor Geogràfic de cada una de les comunitats autònomes.
- El Nomenclàtor Geogràfic Concís d'Espanya (NGCE) va ser aprovat oficialment al Ple del Consell Superior Geogràfic del 17 de maig de 2007 i té les característiques següents:
 - Compleix les recomanacions del GENUNG, en concret sobre la publicació de llistes concises de noms geogràfics normalitzats. Ha estat elaborat amb la col·laboració de totes les autoritats en noms geogràfics d'Espanya, tant de l'Administració general de l'Estat com de les administracions autonòmiques.
 - Constitueix el primer corpus bàsic de toponímia normalitzada per les autoritats competents en noms geogràfics d'Espanya.
 - La primera versió conté 3.667 topònims a escala 1 : 1 000 000 i actualment està en revisió per part de les diferents comunitats autònomes.

Els experts en toponímia de la comunitat autònoma de les Illes Balears, en col·laboració amb l'IGN, duen a terme la tasca de revisió de la toponímia que conté el NGCE. Els treballs consisteixen a comprovar que cada topònim està normalitzat, que apareix situat geogràficament de forma correcta, que té la classificació correcta segons el tipus de categoria geogràfica, que tots els atributs que apareixen són correctes i que el nomenclàtor inclou tots els topònims adequats a aquesta escala de representació. La Comissió de Toponímia de les Illes Balears o un dels grups de treball que es formin en el seu si s'encarregaran d'aprovar aquesta revisió.

6 CONSIDERACIONS FINALS

La relació entre la cartografia i la toponímia cada vegada és més important i l'estandardització ha esdevengut una necessitat imperativa en l'actualitat. Si es vol preservar el patrimoni toponímic i es vol disposar d'un recull de topònims de qualitat, que es pugui representar correctament sobre la cartografia i que sigui útil en tots els àmbits, és absolutament necessari engegar un procés de normalització, harmonització i oficialització per elaborar nomenclàtors seguint els estàndards vigents a diferents escales de treball.

D'altra banda, la col·laboració entre diferents administracions i experts en toponímia és

absolutament necessària, ja que les competències de les diferents tipologies de topònims pertanyen a diferents organismes que necessiten coordinar-se i, a més, els nomenclàtors a escales més generals i d'àmbits més grans s'han de nodrir dels nomenclàtors a escales més detallades generats pels gestors competents.

BIBLIOGRAFIA

- ALCÁZAR, A. i AZCÁRATE, M. (2005), *Toponimia: Normas para el MTN25. Conceptos básicos y terminología*, Madrid, IGN-CNIG, Publicación Técnica núm. 42.
- AZCÁRATE, M. (coordinadora) (2011), *Directrices toponímicas de uso internacional para editores de mapas y otras publicaciones*, Madrid, IGN-CNIG.
- DIVERSOS AUTORS (2005), *Final report of the Survey/Inventory on European Geographical Names data (SI-EGN)*, Utrecht University (UU) i Federal Agency for Cartography and Geodesy (BKG).
- GRUPO DE EXPERTOS DE LAS NACIONES UNIDAS EN NOMBRES GEOGRÁFICOS, DIVISIÓN DE ESTADÍSTICA (2007), *Manual para la normalización nacional de los nombres geográficos*, New York, Naciones Unidas.
- INSPIRE Thematic Working Group Geographical Names (2010), *D2.8.I.3 INSPIRE Data Specification on Geographical names – Guidelines*, INSPIRE Thematic Working Group Geographical Names.
- JAKOBSSON, A. i GIVERSEN, J. (2006), *Guidelines for Implementing the ISO 19100 Geographic Information Quality Standards in National Mapping and Cadastral Agencies*, Eurogeographics.